

**INSTITUT DRUŠTVENIH NAUKA**  
Centar za ekonomska istraživanja

# **GLOBALIZACIJA I KULTURA**

**BEOGRAD, 2015**

Uređivački odbor:

dr **Veselin Vukotić**

dr **Danilo Šuković**

dr **Mirjana Rašević**

dr **Slobodan Maksimović**

dr **Vladimir Goati**

Izdaje:

**Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka**

Za izdavača:

dr **Goran Bašić**

Izdavanje ove knjige finansijski su pomogli:

**Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja**

Štampa:

**Colorgrafx, Beograd**

Tiraž:

300

**ISBN:978-86-7093-157-2**

## GLOBALIZACIJA, DRUŠTVENE NEJEDNAKOSTI I SOCIJALNI PROTESTI<sup>1</sup>

### Apstrakt

Globalizacija predstavlja višedimenzionalan proces povezivanja različitih društava, ekonomija, kultura, pojedinaca i grupa, čiji su interesi slični ili suprotstavljani. Glavni subjekti neoliberalne kapitalističke globalizacije su najmoćnije kapitalističke države, multinacionane kompanije, međunarodne i regionalne institucije finansijske, ekonomske, vojne i političke moći. Njihovi interesi, kulturni obrasci i političke institucije se sistemski nameću manje razvijenim društvima i nižim klasama i slojevima širom sveta. Najvažnije posledice toga su: rast globalnih, regionalnih nejednakosti i raslojavanje unutar nacionalnih država, porast socijalnih, kulturnih, etničkih, verskih i političkih napetosti i društvenih sukoba.

U radu se opisuju, analiziraju i objašnjavaju najvažniji oblici otpora rastu društvenih nejednakosti u najrazvijenijim kapitalističkim zemljama i onima na njegovoj (polu)periferiji. Navode se najvažniji uzroci, povodi socijalnih protesta i karakteristike socijalnih pokreta, udruženja i grupa koji se tome suprotstavljaju. U prvom planu su otpori politici i "merama štednje", kojima svetska i domaća kapitalistička klasa prebacuje teret globalne krize na srednje i niže klase i slojeve.

*Cljučne reči:* globalizacija, nejednakosti, (ne)solidarnost, društveni pokreti, sukobi, protesti, kriza

## GLOBALIZATION, SOCIAL INEQUALITY AND SOCIAL PROTESTS

### Abstract

Globalization is a complex process of linking different societies, economies, cultures, individuals and groups whose interests are similar or antagonistic. The main subjects of neoliberal capitalist globalization are the most powerful capitalist states, multinacionane companies, international and regional institutions in the financial, economic, military and political power. Their interests, cultural patterns and political institutions to systematically impose less developed societies and the lower classes and strata around the world. The most important consequences of this are: the growth of global, regional inequality and stratification within nation-states, the rise of social, cultural, ethnic, religious and political tensions and social conflicts.

In this paper we describe, analyze and explain the most important forms of resistance to the growth of social inequality in the developed capitalist countries and those on his (semi) periphery. There are listed the principal causes, triggers social protest and characteristics of social movements, associations and groups that oppose it. In the foreground are the resistances policy and "austerity measures", which global and national capitalist class shifts the burden of the global crisis on the middle and lower classes and strata.

*Key words:* globalization, inequality, (non) solidarity, social movements, conflicts, protest, crisis

### UVOD

Postoje brojna istraživanja uzroka, tokova, aktera, dinamike i posledica procesa globalizacije. U centru pažnje istraživanja najčešće su ekonomske, političke, demografske, političke, socijalne, kulturne, religijske i druge strane globalizacije. U zavisnosti od toga kako se shvata suština procesa globalizacije i priroda njenih subjekata i ciljeva, različito se opisuju i analiziraju njene najvažnije posledice. Među njima svakako se po značaju, posebno aktualizovano sa svetskom ekonomskom krizom, izdvajaju društvene nejednakosti. One su ponovo došle u žižu interesovanja onih koji se bave globalizacijom. Važne su i za najvažnije subjekte procesa globalizacije, kao i za društvene

---

<sup>1</sup> Rad je rezultat istraživanja na projektu „Strukturne, društvene i istorijske promene srpskog društva u kontekstu evropskih integracija i globalizacije“ (br. 179039) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

klase, grupe i pojedince koji su time pogođeni. Na jednoj strani su autori koji u globalizaciji vide pretežno pozitivne strane, a društvene nejednakosti smatraju normalnom i pratećom pojavom toga. Na drugoj su svi oni koji globalizaciju smatraju pretežno negativnom pojavom, koja doprinosi daljem društvenom raslojavanju, rastu nejednakosti, socijalnih sukoba i siromaštva. Između ovih krajnosti su shvatanja globalizacije prema kojima ona ima i pozitivne i negativne aspekte, a od konkretnog društva zavisi koliko će se tome prilagoditi.

Današnjem (neoliberalnom) konceptu globalizacije se pripisuje uloga porasta socijalnih nejednakosti u svetu. To je praćeno reakcijom društvenih pokreta i običnih građana, sve u nameri da ublaže rast nejednakosti, ukidanje već dostignutih ekonomskih i drugih prava. Oblici otpora su različiti, ali im je suština ista - nastojanje da se zaštite već dostignuta prava i standardi života. Ona su već više decenija ugrožena od strane kapitalističke klase centra, ali i na periferiji sistema. Reakcije građana na to su vrlo različite, od nevoljnog pristajanja na novo stanje, do organizovanog otpora kroz građanska, strukovna udruženja, stare i nove socijalne pokrete. Različiti su i načini njihovog organizovanja, dinamika protesta, odnos javnosti i građana prema njima i stepen njihove efikasnosti. Svi oni su višestruko determinisani klasnom strukturom društva u kome nastaju, kulturnim, političkim i drugim posebnostima lokalne i šire sredine u kojima deluju. Ovom prilikom navešćemo tipične učesnike otpora rastu društvenih nejednakosti i globalizaciji u različitim delovima sveta. Reč je, pre svega, o štrajkovima i javnim protestima građana povodom nestajanja „države blagostanja“, a rastom nejednakosti u sferi rada, raspodele bogatstva, korišćenja usluga zdravstvene, socijalne zaštite, dostupnosti sistema obrazovanja i zadovoljenja stambenih, kulturnih i drugih potreba. Opisuju se i analiziraju tipični oblici građanskog otpora protiv globalizacije u najrazvijenijim kapitalističkim zemljama Zapada, potom u EU i najzad na (polu)periferiji kapitalističkog sistema. Ovima poslednjima pripadaju gotovo sve zemlje centralne i istočne Evrope.

## 1. GLOBALIZACIJA I DRUŠTVENE NEJEDNAKOSTI

Globalizacija je poslednjih nekoliko decenija postao jedan od ključnih pojmova. Postoje brojna određenja njegovog sadržaja u različitim naukama, od ekonomije, filozofije, politikologije, istorije do sociologije i teorije kulture. Od toga zavisi i kako se tumače najvažnije posledice tog procesa, a jedna od najvažnijih su društvene nejednakosti. Procena o njihovom kretanju i ko od toga ima više koristi zavisi, pored ostaloga, kako se shvata globalizacija. Za Dejvida Helda ona je „takvo širenje i produbljanje društvenih odnosa i institucija u prostoru i vremenu koje čini da se svakodnevne aktivnosti sve više nalaze pod uticajem događaja koji se zbivaju na drugoj strani sveta, a praksa i odluke lokalnih grupa i zajednica mogu da imaju značajan globalni odjek. Otuda se globalizacija može shvatiti kao delovanje na distanci“ (Held:1997, str. 37). Held je sve teoretičare podelio na :1.hiperglobaliste, 2. skeptike i 3. transformacioniste.

Za Entoni Gidensa globalizacija predstavlja intenzifikaciju društvenih odnosa na svetskom planu, koja povezuje udaljena mesta na takav način da lokalna zbivanja uobličavaju događaji koji su se odigrali kilometrima daleko, i vice versa (Gidens, Hanton, 2003).Džozef Štiglic je pojasnio da je pod globalizacija „ u osnovi čvršća integracija naroda i zemalja sveta do koje se dolazi ogromnim smanjivanjem troškova transporta i komunikacija, kao i rušenjem veštačkih barijera za kretanje robe, usluga, kapitala, znanja, i u manjoj meri ljudi preko granica“(Štiglic, 2002:23). Zoran Vidojević je istakao da je globalizacija protivrećan fenomen kojeg je u metodološkom smisla najvažnije shvatati kao objektivnan samoreprodukujući proces, sistem i strukturu. Ona se može odrediti kao „ proces i sistem konfliktnog povezivanja sveta, čiju sadržinu, oblik, ciljeve i učinke prvenstveno određuju planetarizacija kapitala, interesi, uticaj i sila najmoćnijih korporacija i zemalja, pre svega Sjedinjenih Američkih Država“ (Vidojvić, 2005:15).

Brojne su posledice globalizacije. Neke od njih su kriza nacionalnog, političkog i kulturnog identiteta. S tim su naročito ugrožene nacije i društva na pariferiji kapitalizma, u kojima su i otpori tim procesima manje uspešni i pod snažnim pritiscima najmoćnijih subjekata globalizacije. Ovo je praćeno i rastom ekonomskih i društvenih nejednakosti na globalnom, regionalnom i lokalnom nivou. O tome postoje značajni nalazi istraživača, a odnose se na osnovne pravce i dimenzije pro-

mena nejednakosti. Jedan od najvažnijih zaključaka do kojih je u svojim višegodišnjim istraživanjima došao Branko Milanović glasi: porasle su ekonomske nejednakosti na globalnom, a desile su se i važne promene i na nacionalnom nivou. Milanović je ovo bogato argumentovao i dokazao u više svojih radova. Za ovu priliku vredni navesti najvažnije nalaze o karakteru ekonomskih nejednakosti u svetu. On je istakao da su poslednjih 30 godina najviše povećale globalne ekonomske nejednakosti, a potom nejednakosti između država i pojedinaca u njima. Prve su najvažnije za mesto pojedinca na dohodovnoj skali, druge determinišu mesto porodice u materijalnom bogatstva, a relativno najmanji uticaj ima lično zalaganje pojedinca tokom radnog i životnog veka. Sve to, posebno analizirajući nejednakosti u dužem periodu pomoću Gini koeficijenta, Milanović je zaključio da bogati postaju još bogatiji, a siromašni dalje propadaju (Milanović:2012, str.90, 91, 97, 102, 106). Zanimljivo je i to da se na globalnom nivou smanjila ekonomska i druga moć srednje klase, što je značajno za njeno ponašanje u vremenu svetske ekonomske krize.

Nejednakostima u svetu bavili su se i mnogi drugi istraživači, to je posebno važno u proceni kretanja društvenih nejednakosti pre nastajanja i tokom produbljivanja i širenja aktuelne svetske ekonomske krize. Džozef Štiglic je često kritički pisao o dometima neoliberalne globalizacije i uloge najvažnijih međunarodnih finansijskih institucija, posebno prema zemljama u tranziciji. Vredne pažnje su njegove kritike finansijskih centara moći (oličenih u MMF, SB, EBRD) za koje je Štiglic istakao da nisu davale savete, sredstva i preduzimala mere u interesu slabije razvijenih zemalja, nego su delovale u korist krupnog svetskog kapitala. Tu je zanimljiva i njegov stav da rast ekonomskih nejednakosti ne ide, dugoročno gledano, u prilog bogatijih slojeva i klasa. Uz sva pojednostavljena iznošenja ovih ocena globalizacije, njene neoliberalne varijante, zaključujemo da su društvene nejednakosti u porastu i višestruko determinišu svakodnevni život većine stanovništva.

## 2. SOCIJALNI PROTESTI PROTIV GLOBALIZACIJE I POLITIKE ŠTEDNJE

Društveni sukobi mogu biti različitog inteziteta i vrste, od slabih, tinjajućih, do otvorenih, masovnih i eksplozivno javno ispoljenih. Njihova priroda je različita, tj. uzroci su im ekonomski, verski, kulturni, generacijski, politički, ideološki i drugi. Nijedan od njih nije potpuno čist, tj. međusobno su isprepleteni uzroci društvenih napetosti i sukoba. U vremenu globalizacije brže, lakše i efikasnije je moguće pokrenuti neke akcije, pa i organizovati štrajkove i proteste. To zavisi i od druge strane, onoga protiv koje se to nezadovoljstvo pojedinaca i društvenih grupa usmerava. U igri je društvena moć (ekonomska, politička, medijska i sl.) koja se suprostavlja akcijama štrajkača i učesnika javnih demonstracija. U savremenom društvu došlo je pored široke upotrebe sredstava masovnih komunikacija zasnovanih na informacionim tehnologijama, što je sa svoje strane izmenilo i karakter i organizaciju društvenih pokreta. Stari društveni pokreti sve su više ustupili svoje mesto novim, s tim što postoje i situacije kada su interesi ljudi u svakom od njih često slični.

Nekadašnji radnički pokreti, masovni i strogo organizovani su potisnuti od novih društvenih pokreta. Umesto velikih i jakih sindikata i političkih partija na sceni su novi pokreti i udruženja građana (feministički, ekološki, antiglobalizacijski, novi urbani pokreti i sl.). Načini njihovog funkcionisanja su drugačiji, a oni zastupaju i druge socijalne subjekte. U prvom redu su to srednji slojevi i manja udruženja građana, koja povremeno udružuju svoje akcije radi zaštite konkretnih interesa. Novi društveni pokreti su češće organizatori protesta u kojima brane najmasovnije društvene slojeve u razvijenom kapitalizmu, a to su srednji slojevi/klasa. U pojedinim sredinama ostali su jaki i sindikati, razvijena solidarnost građana i spremnost na protest i štrajk kad su ugrožena neka od osnovnih dostignutih socio-ekonomskih prava. Tipičan primer su francuski sindikati, u koje je učlanjeno svega 8% zaposlenih. U drugim državama, kakva je na primer Grčka, sindikati su jaki u oba sektora svojine. Oni su solidarno nastupali protiv politike vlasti i spoljnih kreditora protiv gašenja radnih mesta, reformi zdravstva, obrazovanja, socijalnih službi i rasprodaje javnih dobara. Ovom prilikom se navode samo od nekih tipičnih primera otpora građana politici štednje u vremenu globalne krize. Ukazuje se na masovnost štrajkova, njihovu učestalost i odnos vlasti i javnosti prema njima.

Protesti građana protiv "politike štednje" i siromaštva postojali su češći, masovniji i sve manje efikasni što se ekonomska kriza širila, a slabile socijaldemokratske partije. U EU su 2 000. godine na vlasti bile u 11 od 15 članica, a 2013. u 9 od 28 država (Ružica 2013: 14). Najvažniji uzroci toga su na globalnoj, svetskom nivou, tj. u postojanju svetske kapitalističke klase, koja teret krize prebacuje na srednje i niže slojeve, manje razvijene i nerazvijene regije i društva. Štrajkovi protiv "mera štednje" u javnosti su imali različit odjek. Najčešće mere štednje su: smanjenje zarada i penzija, ukidanje radnih mesta, rast poreza (na dohodak, imovinu) i manja izdvajanja za javne službe. One su nametane od strane EU, MMF i ECB, a gotovo sve izabrane vlade su ih za posljednjih 6 godina sprovodile u delo. Na katastrofalne posledice politike štednje ukazao je i Paul Krugman (Krugman: 2012).

Protiv rasta nejednakosti i politike štednje štrajkovalo se i javno protestovalo širom sveta. U jesen 2011. godine nastao je i pokret protiv kapitalizma poznat kao Occupy Wall Street U Brazilu je za besplatan gradski prevoz demonstriralo 100 000 građana, predvođeni studentima (Blic, 27. 10. 2013). U Europi je 2012. godine isto toliko ljudi organizovalo najveći protest protiv neoliberalnog kapitalizma i "ekonomskog upravljanja u EU". Do tada su u 24 zemlje bila smanjena socijalna davanja i zarade. U Španiji je nastao pokret "15 M" ili "Ogorčeni", za stvarnu demokraciju i protiv štednje. Tokom 2011. godine bilo je čak 2 miliona učesnika štrajkova i protesta. U februaru 2012. godine više od 100.000 Španaca je protestovalo u 60 gradova protiv lošijih uslova rada i mera štednje. Krajem 2013. godine u 55 gradova su demonstrirali protiv politike štednje i fašizma (Blic, 24. 11. 2013). Zemlju je preplavio i talas oduzimanja stanova, štrajkovi javnih službi (i policajaca) i bravara (protiv takvih iseljavanja). Poraslo je siromaštvo i nezaposlenost, posebno mladih. Slično je bilo i u Portugalu. Radnički sindikati su organizovali jedan od najvećih generalnih štrajkova 2011. godine. Tri miliona radnika je štrajkovalo protiv mera štednje. U februaru 2012. godine protestovalo je 100.000 građana, a godinu dana kasnije demonstrirali su protiv smanjenja plata u javnom sektoru u 20 gradova uz poruku "Gubite se" (EU, MMF, ECB) (Blic, 2. 11. 2012; B 92, 2. 3. 2013). Velikih štrajkova protiv mera štednje bilo je i u V. Britaniji, Češkoj, Nemačkoj, Francuskoj i drugim zemljama.

Protiv politike štednje javno su protestovali građani i u novim članicama EU. U Sloveniji je u martu 2012. godine štrajkovalo 100.000 radnika! (Blic, 18. 4. 2012). Predvodili su ih jaki sindikati. Kasnije su usledili "narodni ustanci" protiv korupcije i vlasti. Italiju su potresali štrajkovi, u kojima su bili solidarni, radnici, studenti i penzioneri. Zbog reformi su štrajkovali i advokati i sudije, jer su ostajali bez posla. Generalne štrajkove organizirali su solidarni sindikati. Masovno su štrajkali protiv politike štednje krajem 2011. i 2012. godine. U novembru 2013. godine protesti su praćeni neredima, a bili su protiv političara i EU (Blic, 12. 12. 2011; RTV, 24. 11. 2012; Blic, 10. 12. 2013).

Bitka protiv mera štednje za Grke je značila štrajkove protiv smanjenja plata, penzija, gubitka radnih mesta i protiv privatizacije državnih preduzeća. U radu "Europa po meri jakih" Dragan Lakićević je ukazao na to da je Europa siromašnijim zemljama nametnula uslove privređivanja i potrošnje, da bi očuvala zajedničku monetu. Finansijska nestabilnost je dodatno ojačana svjetskom krizom (Lakićević, 2013: 93). Grci su protestovali su pre donošenja zakona, za vreme pregovaranja vlasti i MMF i posle toga. Bili su solidarni radnici, službenici, advokati, lekari, pomorci i dr. U brojnim javnim protestima, za 6 godina krize, njihovi protesti su bili uglavnom neefikasni. Protiv sebe su imali moćne svjetske finansijere i sve one koji su profitirali od njihove krize. O d 2009. do 2013. godine posao je izgubilo 900 000 ljudi, a politika štednje je još intenzivnija (Mirović 2014; Radonjić, Zec; 2013:4). Naime, Grčka se obvezala MMF-u da će za tri godine otpustiti čak 50 000 državnih službenika. Najpre su im 2011. i 2012. godine smanjili plate za 40%, a posle im davali otkaze. Pored toga, zatvaranje nacionalne TV bio je povod za generalni štrajk u junu 2013. godine. Solidarno su štrajkovali i radnici državnih preduzeća planiranih za privatizaciju (Blic, 6. 10. 2011; Blic, 20. 2. 2013; Blic 27. 11. 2014). Poseban gnev izazvale su najave da će se prodavati luke i ostrva. Redovno su masovni štrajkovi organizovani protiv mjera štednje 1.maja i za Novu godinu.

Socijalna cena krize i politike štednje je neprocenjena. U svetu je 2,2 milijardi stanovnika siromašno a u EU je (2013. godine) 122,6 milijuna je živelo u riziku od siromaštva. U Grčkoj je siromašnih 35,7 %, Latvianiji 35,1% i Mađarskoj 33,5 %. Najmanje siromašnih bilo je u Švedskoj,

Finskoj i Nizozemskoj (oko 16%). Najteže se živelo u Rumuniji, sa 40% siromašnih građana, i u Bugarskoj (48%) (EUROSTAT, 2014). Bugarska je (u februaru 2013. godine) doživela iznenađan i masovan izliv gneva stanovništva. Povod su bili visoki računi za struju. Građani su ih palili, a tražili odlazak stranog distributera struje. Protestovalo se najmasovnije posle 1997. godine, sa 150.000 učesnika u 40 gradova! Posle su mesecima demonstrirali protiv privatizacije železnice, političara, korupcije i siromaštva. Za prva 4 meseca 2013. godine samoubistvo izvršilo 200 građana, a samo u junu se javno spalilo 7 ljudi. U novembru 2013. godine u više gradova je demonstriralo 20-30.000 Bugara. (Blic, 26. 2. 2013; RTV, 4. 5. 2013; Blic, 29. 3. 2012.). U tim sukobima urbane srednje klase i političara EU nije spominjana kao krivac za to.

## ZAKLJUČAK

Dominantni koncept globalizacije (neoliberalni) dospao je u krizu o čijoj suštini postoje različita gledišta. Kako se objašnjavaju najvažniji uzroci krize, ključni subjekti njenog širenja i produbljivanja zavisi od brojnih faktora. Među njima se izdvajaju klasni interesi, a tek potom su i u drugom planu svi ostali. Za sad se može reći da ne postoji saglasnost istraživača i aktera krize tog tipa globalizacije o njenoj dubini i mogućnostima prevladavanja iste. Dok ona traje nastaju brojne ekonomske, političke, socijalne, kulturne i druge nejednakosti, koje pogađaju najviše niže klase i slojeve, manje razvijene regione i zemlje. Promene su zahvatile i osnovne društvene grupe u zemljama kapitalističkom centra. Pokazalo se da nikada kao do sada nije svet bio toliko povezan, zavisn i interesno sukobljen na različitim poljima. Najmoćnije države i klase nameću svim sredstvima svoje modele ponašanja, vrednosti i stilove života. Važnije od toga je da pri tom nameću svoje interese. To sa svoje strane dovodi do „nove kolonizacije“ manje razvijenih društava i na periferiji kapitalističkog sistema. Ugrožen je njihov ekonomski, pravni, kulturni, teritorijalni suverentitet, pre svega od strane najmoćnijih država i svetskih finansijskih i vojnih centara moći. Ovo je dovelo do decenijskog procesa raslojavanja stanovništva, rasta nejednakosti i povremeno organizovanih štrajkova i javnih protesta građana.

Najvažniji povodi za radničke proteste i štrajkove su: ukidanje radnih prava i radnih mesta; gubitak prava na zdravstvenu i socijalnu zaštitu; reforme sistema obrazovanja u smislu njegovog prilagođavanja interesima kapitala, promene na tržištu rada u smeru veće nesigurnosti zaposlenjaja i lakšem gubitku posla; promene u sistemu finansiranja svih javnih službi, a na štetu korisnika njihovih usluga (većine građana). Stoga su građani različito reagovali na te promene, a uspeh njihovih protesta i javnog demonstriranja nezadovoljstva bio je promenljiv. U najrazvijenijim zemljama kapitalizma najmasovniji učesnici štrajkova bili su srednji slojevi. U jezgri EU (Nemačkoj i Francuskoj) politika štednje je naišla na značajan otpor upravo zaposlenih u javnim službama. Njihovi sindikati su jaki i doprineli su relativnom uspehu tih socijalnih borbi. Na nerazvijenom jugu EU situacija je sasvim drugačija. Najzaduženije zemlje su Grčka, Španija i Italija. U njima su bili češći, eksplozivniji sukobi, štrajkovi i demonstracije različitih profesija i solidarnih građana. Pa ipak, uspeh tog otpora politici štednje je izostao. Razlozi su brojni, a najvažniji se nalaze u odnosima moći vladajuće klase i ostalih klasa i slojeva. U zemljama u tranziciji, osim Slovenije, gotovo da nije ni bilo zbiljnih štrajkova i javnih protesta građana protiv neoliberalne globalizacije i aktuelne politike štednje. Neki od razloga toga stanja su masovna nezaposlenost, siromaštvo i fragmentiranost najvećih društvenih grupa. Na to se nadovezala i sve veća zavisnost od stranih kreditora, bez čije saglasnosti se teško mogu doneti bilo koje važnije političke i druge odluke u zemlji. Ovo je direktna posledica simbioze moći njihovih vladajućih klasa sa kapitalističkom klasom u centru kapitalizma.

Ukratko rečeno, efikasnost štrajkova i protesta građana u vreme krize neoliberalne globalizacije bila je različita. Najuspešniji su bili masovni štrajkovi, pomognuti jakim sindikatima i solidarnim građanskim pokretima u razvijenim zemljama Europe. Uspeh je zavisio od razvijenosti zemlje, njene zaduženosti i mjesta u globalnoj podjeli moći. Najčešći štrajkači u razvijenim društvima bili su srednji slojevi, a u manje razvijenim manuelni radnici. Njihovi štrajkovi i protesti bili su manje efikasni poslednjih nekoliko godina nego na početku krize. Javno mnjenje, mediji i vlast

su, po pravilu, bili na strani poslodavaca, a protiv štrajkača. Prema njima korišćena su sva sredstva, od verbalnog uvjeravanja do policijskog terora i ubijanja.

## LITERATURA

- Bugarska: Molitvom protiv pesimizma. RTV 5. 4. 2013. <[http://www.rtv.rs/sr\\_lat/evropa/bugarska-molitvom-protiv-pesimizma\\_383227.html](http://www.rtv.rs/sr_lat/evropa/bugarska-molitvom-protiv-pesimizma_383227.html)> 21. 04. 2013.
- EUROSTAT. (2014). Unemployment Statistics (2014)., <<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>> 10.1.2015.
- J. S. (2011). Ceta Grčka stala na jedan dan. Blic 10. 6. 2011. <<http://www.blic.rs/Vesti/Svet/259137/Ceta-Grcka-stala-na-jedan-dan>> 15. 6. 2011
- Gidems, E. i V. Hanton (2003). Na ivici – živeti sa globalnim kapitalizmom. Beograd: Plato.
- Held, D. (1997). Demokratija i globalni poredak, Beograd. Filip Višnjić.
- Krugman, P. (2012). Okončajte ovu depresiju odmah. Beograd: Heliks.
- Lakićević, D. (2013). Evropa po meri jakih. Sociološki pregled XLVII (1) : 93-108.
- Milanović, B. (2012). Bogataši i siromasi. Beograd: Službeni glasnik.
- Mirović, D. (2014). Šta je EU donela Grčkoj? Nova srpska politička misao. 08. 01, <<http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/sta-je-eu-donela-grckoj.html>, > 10.2.2014
- Paralisana zemlja – Grčka u generalnom štrajku. Blic 27. 11. 2014. <<http://www.blic.rs/Vesti/Svet/514621/PARALISANA-ZEMLJA-Grcka-u-generalnom-strajku>> 5. 12. 2014.
- Portugal: Protesti zbog štednje (2013), Б 92, 3. 3. 2013.2. 3. 2013. <[http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=03&dd=02&nav\\_category=78&nav\\_id=691636](http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=03&dd=02&nav_category=78&nav_id=691636)>
- Protesti širom Španije protiv mera štednje i fašizma. Blic 24. 11. 2013. <<http://www.blic.rs/Vesti/Svet/422155/Protesti-sirom-Spanije-protiv-stednje-i-fasizma>> 30. 11. 2013.
- Radoja, B. (prir.). Španjolci na ulicama protiv reforme rada. Slobodna Evropa 29. 3. 2012. <[http://www.slobodnaevropa.org/content/spanci\\_na\\_ulicama\\_protiv\\_reforme\\_rada/24530880.html](http://www.slobodnaevropa.org/content/spanci_na_ulicama_protiv_reforme_rada/24530880.html)> 30. 3. 2012.
- Radonjić, O., M. Zec. (2013). Poslednji tango u evrozoni? Pukotine u evrokonstruktu. Sociologija LV (1) :1-24.
- Ružica, M. (2013). Kriza i mogućnost obnove evropske socijaldemokratije, U: Z. Stojiljković (ur.). Levica u postkriznom periodu. Beograd: Fridrich Ebert Stiftung, Fakultet političkih nauka Centar za demokratiju.
- Štiglic, Dž. (2002). Protivrečnosti globalizacije. Beograd: SMB-x.
- Štrajk paralisao Grčku, sukobi na ulicama Atine (2013). Blic, 20. 2.2013. < <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/368654/Strajk-paralisao-Grcku-sukobi-na-ulicama-Atine.>>25. 2. 2013.
- Štrajkovalo više od 100 000 radnika u Sloveniji. Blic 18. 3.2012. <<http://www.blic.rs/Vesti/Svet/317970/Strajkovalo-vise-od-100000-radnika-u-Sloveniji>> 20. 3. 2012.
- Шуковић, Д. (2014). Неједнакости, незапосленост и криза, Београд: Институт друштвених наука.
- U Brazilu studenti marširali za besplatan javni prevoz. Blic 27. 10. 2013. <<http://www.blic.rs/Vesti/Svet/415513/U-Brazilu-studenti-marsirali-za-besplatni-javni-prevoz>> 5. 1. 2014.
- Vidojević, Z. (2005). Kuda vodi globalizacija. Beograd: Filip Višnjić.